

Chúc mừng sinh nhật lần thứ 150, Rosa Luxemburg

Ngày 05/03, một trăm năm mươi năm trước, nhà tư tưởng và Marxist người Ba Lan Rosa Luxemburg đã được sinh ra. Không nghi ngờ gì nữa, bà là một trong những nhân vật cao quý nhất trong toàn bộ lịch sử của phong trào xã hội chủ nghĩa.

Vào tháng 8 năm 1893, khi người chủ trì kêu gọi bà phát biểu tại một phiên họp trong Đại hội Zurich của Quốc tế thứ hai, Rosa Luxemburg đã tiến đến không do dự, bà vượt qua đám đông đại biểu và các nhà hoạt động lúc bấy giờ đang chen chúc chật kín hội trường. Bà là một trong số ít phụ nữ thời đó vẫn còn trong độ tuổi thanh xuân, bà hơi gầy và bị dị tật ở hông nên phải đi khập khiễng từ năm 5 tuổi. Ấn tượng đầu tiên cho những người nhìn thấy bà ấy chính là bà thật yếu ớt. Nhưng sau đó, bà đã đứng trên ghế để mong muốn bản thân được lắng nghe tốt hơn, và bà đã sớm thu hút toàn bộ khán giả bằng kỹ năng lập luận và sự độc đáo đến từ vị trí của mình.

Theo quan điểm của bà, yêu cầu cấp bách của phong trào công nhân Ba Lan không nên là một quốc gia Ba Lan độc lập, như nhiều người đã duy trì. Ba Lan vẫn nằm dưới sự cai trị của ba bên, bị chia cắt giữa các đế quốc Đức, Áo-Hung và Nga; việc tái thống nhất thật sự khó đạt được, và người lao động nên đặt tầm nhìn vào các mục tiêu có thể tạo ra các cuộc đấu tranh thực tế nhân danh các nhu cầu cụ thể.

Trong một lập luận mà bà sẽ phát triển trong những năm tới, bà đã công kích những người tập trung vào các vấn đề dân tộc và cảnh báo rằng luận điệu về lòng yêu nước sẽ được sử dụng để hạ bệ các cuộc đấu tranh giai cấp và đẩy câu hỏi xã hội vào ngõ cụt. Bà lập luận rằng không cần phải thêm “sự phục tùng quốc tịch Ba Lan” vào tất cả các hình thức áp bức mà giai cấp vô sản phải gánh chịu.

Chống lại hiện tại

Sự can thiệp tại Đại hội Zurich tượng trưng cho toàn bộ tiêu sử trí thức của một người phụ nữ, người cần được coi là một trong những nhân tố quan trọng nhất của chủ nghĩa xã hội thế kỷ XX. Sinh ra cách đây một trăm năm mươi năm, vào ngày 5 tháng 3 năm 1871, tại Zamosc ở Ba Lan do Sa hoàng chiếm đóng, Rosa Luxemburg sống cả đời bên lề, vật lộn với nhiều nghịch cảnh và luôn bơi ngược dòng. Là người gốc Do Thái, bị tật nguyên suốt đời, bà chuyển đến Đức năm hai mươi bảy tuổi và tìm cách lấy quốc tịch ở đó thông qua một cuộc hôn nhân thuận lợi.

Là người kiên quyết theo chủ nghĩa hòa bình khi Chiến tranh thế giới thứ nhất bùng nổ, bà đã bị bỏ tù nhiều lần vì những ý tưởng của mình. Bà là một kẻ thù nòng nọc của chủ nghĩa đế quốc trong một thời kỳ mới và bạo lực của quá trình mở rộng thuộc địa. Bà đã chiến đấu chống lại án tử hình giữa sự man rợ. Và – trong một chiều không gian trung tâm - Bà ấy là một phụ nữ sống trong thế giới hầu như chỉ có đàn ông sinh sống.

Bà thường là người nữ duy nhất hiện diện tại Đại học Zurich, nơi bà lấy bằng tiến sĩ năm 1897 với luận án mang tên *Sự phát triển công nghiệp của Ba Lan*, và trong vai trò lãnh đạo của Nền Dân chủ Xã hội Đức. Đảng đã bổ nhiệm bà là người phụ nữ đầu tiên giảng dạy tại trường cán bộ trung ương - một nhiệm vụ mà bà đã thực hiện trong những năm từ 1907 đến 1914, trong đó bà xuất bản

Sự tích lũy của chủ nghĩa tư bản (1913) và làm việc trong dự án chưa hoàn thành xong *Giới thiệu về Kinh tế Chính trị* (Năm 1925).

Những khó khăn này được bổ sung bởi tinh thần độc lập và sự tự chủ của bà - một đức tính thường dẫn đến rắc rối trong các đảng cánh tả. Thể hiện một trí thông minh sống động, bà có khả năng phát triển những ý tưởng mới và bảo vệ chúng, mà không hề đắn đo sợ hãi trước những nhân vật như August Bebel và Karl Kautsky (người đã có đặc quyền được tiếp xúc trực tiếp với Engels).

Mục đích của bà không phải là lặp lại những lời của Marx mà là để giải thích chúng về mặt lịch sử và khi cần thiết, xây dựng thêm về chúng. Tự do phát biểu ý kiến của mình và bày tỏ những quan điểm phê phán trong đảng là quyền bất khả xâm phạm đối với bà. Đảng phải là một không gian mà các quan điểm khác nhau có thể cùng tồn tại, miễn là những người tham gia cùng chia sẻ các nguyên tắc cơ bản của nó.

Đảng, Đình công, Cách mạng

Luxemburg đã thành công vượt qua nhiều trở ngại mà bà phải đối mặt, và trong cuộc tranh luận gay gắt với nhà cải cách Eduard Bernstein, bà đã trở thành một nhân vật nổi tiếng trong tổ chức hàng đầu của phong trào công nhân Châu Âu. Trong khi, trong tác phẩm nổi tiếng *Những điều kiện tiên quyết của Chủ nghĩa xã hội và Nhiệm vụ của Nền dân chủ Xã hội* (1897–99), Bernstein đã kêu gọi đảng đột bỏ những cây cầu của mình với quá khứ và biến mình thành một lực lượng chủ nghĩa thay đổi dần dần, Luxemburg nhấn mạnh trong *Cải cách xã hội hay Cách mạng?* (1898–99) rằng trong mọi giai đoạn lịch sử “công việc cải cách chỉ được thực hiện theo hướng được đưa ra bởi sự thúc đẩy của cuộc cách mạng cuối cùng”.

Những người tìm cách đạt được những thay đổi mà cuộc cách mạng chinh phục quyền lực chính trị có thể thực hiện được đã không chọn “một con đường yên tĩnh hơn, chắc chắn hơn và chậm hơn đến cùng một mục tiêu,” mà là “một mục tiêu khác .” Họ đã chấp nhận thể giới tư sản và ý thức hệ của nó trong “chuông gà của chủ nghĩa nghị viện tư sản”

Mục đích không phải là cải thiện trật tự xã hội hiện có, mà là xây dựng một trật tự hoàn toàn khác. Vai trò của các liên đoàn lao động - vốn chỉ có thể giành được những điều kiện thuận lợi hơn từ các ông chủ trong phương thức sản xuất tư bản chủ nghĩa - và *Cách mạng Nga* năm 1905 đã thúc đẩy một số suy nghĩ về các chủ thể và hành động có thể mang lại sự biến đổi căn bản của xã hội.

Trong cuốn sách *Đình Công Quần Chúng* (1905), *Đảng chính trị và Công đoàn* (1906), phân tích những sự kiện chính trong các khu vực rộng lớn của Đế quốc Nga, Luxemburg đã nêu bật vai trò chủ chốt của các tầng lớp vô sản rộng lớn nhất, hầu hết là không có tổ chức. Trong mắt bà, quần chúng là nhân vật chính thực sự của lịch sử. Ở Nga, “yếu tố tự phát” rất quan trọng - một khái niệm khiến một số người buộc tội bà đánh giá quá cao ý thức giai cấp của quần chúng, và do đó, vai trò của đảng không phải là chuẩn bị cho cuộc đình công quần chúng mà là tự đặt mình “đứng đầu toàn bộ phong trào. ”

Đối với Luxemburg, cuộc đình công quần chúng là “nhịp đập sống động của cuộc cách mạng” và đồng thời là “bánh xe thúc đẩy mạnh mẽ nhất của nó”. Đó là “phương thức vận động chân chính

của quần chúng vô sản, một hình thức hiện tượng của cuộc đấu tranh cách mạng vô sản”. Đó không phải là một hành động cá biệt đơn lẻ mà là sự tổng kết của một thời kỳ đấu tranh giai cấp lâu dài.

Hơn nữa, không thể bỏ qua rằng “trong cơn bão táp của thời kỳ cách mạng,” giai cấp vô sản đã biến đổi theo cách mà “ngay cả những gì tốt đẹp nhất, cuộc sống - chứ không phải nói đến sung túc vật chất, rất giá trị so với lý tưởng của cuộc đấu tranh.” Các công nhân đã đạt được ý thức và trưởng thành. Các cuộc đình công hàng loạt ở Nga đã cho thấy, trong một thời kỳ như vậy, “hành động luân phiên không ngừng của các cuộc đấu tranh chính trị và kinh tế” đến mức luân phiên với nhau liên tục.

Chủ nghĩa cộng sản có nghĩa là Tự do và Dân chủ

Về vấn đề hình thức tổ chức và cụ thể hơn là vai trò của đảng, Luxemburg đã tham gia vào một cuộc tranh cãi nảy lửa khác trong suốt những năm đó, lần này là với Lenin. Trong *Một bước tiến, Hai bước lùi* (1904), nhà lãnh đạo Bolshevik đã bảo vệ các quan điểm được thông qua tại Đại hội lần thứ hai của Đảng Lao động Dân chủ Xã hội Nga, đưa ra quan niệm về đảng như một hạt nhân nhỏ gọn của những nhà cách mạng chuyên nghiệp, một đội tiên phong có nhiệm vụ nó là để lãnh đạo quần chúng.

Luxemburg, ngược lại, trong *Câu hỏi tổ chức của nền dân chủ xã hội Nga* (1904), lập luận rằng một đảng cực kỳ tập trung đã thiết lập một động thái rất nguy hiểm là “tuân theo mù quáng đối với cơ quan trung ương”. Đảng không nên kìm hãm mà hãy phát triển sự tham gia của xã hội, để đạt được “sự đánh giá đúng lịch sử về các hình thức đấu tranh”. Marx đã từng viết rằng “mỗi bước của một phong trào thực tế quan trọng hơn hàng chục kế hoạch”. Và Luxemburg đã mở rộng điều này thành tuyên bố rằng “những sai sót do một phong trào lao động thực sự mang tính cách mạng gây ra về mặt lịch sử vô cùng to lớn và có giá trị hơn sự sai lầm của những người giỏi nhất trong tất cả các ủy ban trung ương có thể có”.

Cuộc đụng độ này vẫn có tầm quan trọng lớn hơn sau cuộc cách mạng Liên Xô năm 1917, mà bà đã đề nghị hỗ trợ vô điều kiện. Lo lắng trước những sự kiện đang diễn ra ở Nga (bắt đầu từ những cách thức giải quyết cải cách ruộng đất), bà là người đầu tiên trong trại cộng sản nhận thấy rằng “tình trạng khẩn cấp kéo dài” sẽ có “ảnh hưởng xấu đến xã hội”.

Trong di cảo Cách mạng Nga (1922 [1918]), bà nhấn mạnh rằng sứ mệnh lịch sử của giai cấp vô sản, trong việc chinh phục quyền lực chính trị, là “tạo ra một nền dân chủ xã hội chủ nghĩa thay thế nền dân chủ tư sản - chứ không phải xóa bỏ hoàn toàn nền dân chủ”. Chủ nghĩa cộng sản có nghĩa là “sự tham gia tích cực nhất, không giới hạn của đông đảo nhân dân, nền dân chủ không giới hạn”, mà không cần đến các nhà lãnh đạo sai lầm để hướng dẫn nó. Một chân trời chính trị và xã hội thực sự khác sẽ chỉ đạt được thông qua một quá trình phức tạp kiểu này, và không thể đạt được nếu việc thực thi quyền tự do được dành “chỉ cho những người ủng hộ chính phủ, chỉ cho các thành viên của một đảng”.

Luxemburg tin chắc rằng “chủ nghĩa xã hội, về bản chất của nó, không thể được ban tặng từ trên cao”; nó phải mở rộng dân chủ chứ không phải giảm bớt nó. Bà ấy viết rằng “sự tiêu cực, sự xé bỏ, có thể được quyết định; sự tích cực, đang xây dựng lên, không thể.” Đó là “lãnh thổ mới” và chỉ “kinh nghiệm” mới có thể “sửa chữa và mở ra những cách thức mới”. Liên đoàn Spartacist,

được thành lập vào năm 1914 sau khi ly khai với SPD và sau đó trở thành Đảng Cộng sản Đức (KPD), tuyên bố rõ ràng rằng nó sẽ không bao giờ tiếp quản quyền lực chính phủ “trừ khi đáp lại ý chí rõ ràng của đại đa số của quần chúng vô sản toàn nước Đức.”

Mặc dù đưa ra những lựa chọn chính trị trái ngược nhau, cả Đảng Dân chủ Xã hội và Bolshevik đều quan niệm sai lầm về dân chủ và cách mạng là hai quá trình thay thế. Đối với Rosa Luxemburg, ngược lại, cốt lõi trong lý thuyết chính trị của bà là sự thống nhất không thể hòa tan giữa hai người. Di sản của bà ấy đã bị bóp chết ở cả hai phía: Đảng Dân chủ Xã hội, đồng lõa với vụ giết bà ấy ở tuổi bốn mươi bảy dưới bàn tay của các lực lượng cánh hữu, những người đã chiến đấu với bà ấy trong nhiều năm. Trong khi những người theo chủ nghĩa Stalin tránh xa việc làm cho ý tưởng của bà ấy được biết đến nhiều hơn vì tính cách phê phán, tinh thần tự do của bà.

Chống lại chủ nghĩa quân phiệt, chiến tranh và chủ nghĩa đế quốc

Điểm mấu chốt khác trong các niềm tin và hoạt động chính trị của Luxemburg là sự phản đối song song của bà với chiến tranh và kích động chống lại chủ nghĩa quân phiệt. Tại đây, bà đã chứng tỏ khả năng cập nhật cách tiếp cận lý thuyết của Cán tá và giành được sự ủng hộ cho các nghị quyết có tầm nhìn rõ ràng tại các đại hội của Quốc tế thứ hai, mặc dù bị coi thường, nhưng lại là cái gai đối với phe ủng hộ Chiến tranh thế giới thứ nhất.

Trong phân tích của bà, chức năng của quân đội, sự tái vũ trang không ngừng và sự bùng nổ lặp đi lặp lại của các cuộc chiến tranh không chỉ được hiểu theo các thuật ngữ cổ điển của tự duy chính trị thế kỷ XIX. Đúng hơn, họ bị ràng buộc với các thể lực tìm cách đàn áp các cuộc đấu tranh của công nhân và làm công cụ hữu ích cho các nhóm lợi ích phản động nhằm chia rẽ giai cấp công nhân. Chúng cũng tương ứng với một mục tiêu kinh tế chính xác của thời đại.

Chủ nghĩa tư bản cần chủ nghĩa đế quốc và chiến tranh, ngay cả trong thời bình, để tăng sản lượng, cũng như chiếm được các thị trường mới ngay khi chúng xuất hiện ở vùng ngoại vi thuộc địa bên ngoài châu Âu. Như bà đã viết trong Sự tích lũy tư bản, “bạo lực chính trị không là gì khác ngoài một phương tiện cho quá trình kinh tế” - một nhận định mà bà đã theo dõi với một trong những luận điểm gây tranh cãi nhất trong cuốn sách, rằng việc tái cơ cấu là không thể thiếu đối với sự mở rộng sản xuất của chủ nghĩa tư bản.

Bức tranh này là một chặng đường dài so với các kịch bản cải cách lạc quan, và để tổng kết lại, Luxemburg đã sử dụng một công thức sẽ gây tiếng vang rộng rãi trong thế kỷ XX: “chủ nghĩa xã hội hay chủ nghĩa man rợ”. Bà giải thích rằng chỉ có thể tránh được nhiệm kỳ thứ hai thông qua cuộc đấu tranh quần chúng tự giác và vì chống chủ nghĩa quân phiệt đòi hỏi ý thức chính trị cao, bà là một trong những nhà vô địch vĩ đại nhất của cuộc tổng tấn công chống chiến tranh - một vũ khí mà nhiều người khác, kể cả Marx, bị đánh giá thấp.

Bà cho rằng chủ đề bảo vệ tổ quốc nên được sử dụng trong các kịch bản chiến tranh mới và "Gây chiến tranh!" khẩu hiệu phải trở thành "nền tảng của chính trị của giai cấp công nhân." Như bà đã viết trong *Cuộc khủng hoảng của nền dân chủ xã hội* (1916), còn được gọi là *Cuốn sách nhỏ của Junius*, Quốc tế thứ hai đã nổ ra vì nó không "đạt được một chiến thuật và hành động chung của giai cấp vô sản ở tất cả các nước." Từ đó trở đi, “mục tiêu chính” của giai cấp vô sản do đó phải là “chống chủ nghĩa đế quốc và ngăn chặn chiến tranh, trong hòa bình cũng như trong chiến tranh”.

Không đánh mất sự dịu dàng của mình

Rosa Luxemburg, một công dân quốc tế về “điều gì sẽ xảy đến”, cho biết bà cảm thấy như ở nhà khi “trên khắp thế giới, bất cứ nơi nào có mây, chim chóc và nước mắt của con người”. Bà ấy đam mê thực vật học và yêu động vật, và chúng ta có thể thấy từ những bức thư của bà ấy rằng bà ấy là một người phụ nữ rất nhạy cảm, luôn sống thật với chính mình bất chấp những trải nghiệm cay đắng mà cuộc sống đã đưa ra.

Đối với người đồng sáng lập Liên đoàn Spartacist, cuộc đấu tranh giai cấp không chỉ là vấn đề tăng lương. Bà ấy không muốn trở thành một biểu tượng đơn thuần và chủ nghĩa xã hội của bà ấy không bao giờ mang tính kinh tế. Đắm mình trong những bộ phim truyền hình cùng thời, bà tìm cách hiện đại hóa chủ nghĩa Marx mà không đặt vấn đề gì về nền tảng của nó. Những nỗ lực của bà theo hướng này là một lời cảnh báo liên tục đối với Cánh tả rằng họ không nên giới hạn hoạt động chính trị của mình trong những hoạt động nhẹ nhàng nhạt nhẽo và từ bỏ việc cố gắng thay đổi tình trạng hiện có của mọi thứ.

Cách bà ấy sống, và thành công của bà trong việc xây dựng các lý thuyết với sự kích động xã hội, vẫn là một dấu hiệu cho thế hệ chiến binh mới, những người đã chọn tham gia nhiều trận chiến mà bà ấy tiến hành.

**Marcello Musto là tác giả của Another Marx: Early Manuscript to the International (2018) và The Last Years of Karl Marx: Biography (2020). Trong số các cuốn sách đã được biên tập của ông có Sự phục hưng của Marx: Các khái niệm chính và cách diễn giải mới (2020).*

Người viết: Marcello Musto
Người dịch: Sally Mju